

Vilkijos žydų represijos: 1941 m. birželio pabaiga–liepos mėnuo

Vilkijos valsčių vokiečių karinės pajėgos užėmė 1941 m. birželio 23 dⁱ. Vilkijos miestelyje pradėjo veikti vietinė vokiečių karo komendantūra, kuriai vadovavo komendantas SS oberšturmfiueris Missenbaumas. Yra žinių, kad vokiečių komendantas 1941 m. birželio pabaigoje per susitikimą su Vilkijos aktyvistų štabo nariais pastariesiems kalbėjo, jog netvarka, kad žydai laisvai vaikštinėja po miestelį. Komendantas įsakė imtis priemonių: nurodė, kad žydai ant krūtinės ir nugaros nešiotų geltonos spalvos ženklą (Dovydo žvaigždę), kad jiems būtų draudžiama vaikščioti šaligatviais ir kad būtų pažymėti jų namaiⁱⁱ. Po karo teistas Vilkijos būrio vadas Stanislovas Gudavičius davė parodymus, kad dar iki susitikimo su karo komendantu Vilkijos ginkluotojo būrio nariai suėmė apie 30 sovietinių aktyvistų, tarp kurių buvo ir žydųⁱⁱⁱ. Darbe panaudotų LCVA fondų (R-731, R-972) dokumentai leidžia vardais ir pavardėmis įvardyti 43 Vilkijos valsčiaus žydus, suimtus vokiečių karinės administracijos valdymo laikotarpiu. Yra duomenų, kad dalis 1941 m. birželio pabaigoje ir liepos mėn. suimtų žydų buvo išvežti į Kauną ir uždaryti į sunkiųjų darbų kalėjimą. 1941 m. liepos 11 d. į kalėjimą uždaryti 2^{iv}, liepos 17 d. – 1^v, rugpjūčio 9 d. – 1^{vi}, rugpjūčio 11 d. – 29 vilkijiečiai žydai^{vii}. Esama žinių, leidžiančių manyti, kad iki 1941 m. rugpjūčio 2 d., konkrečiai neaiškiais liepos mėn. dienomis į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą buvo uždaryti dar 3 Vilkijos žydai^{viii}. 33 kaliniai buvo Valstybės saugumo departamento žinioje. Iš viso į kalėjimą uždaryti 36 asmenys.

Archyviniai duomenys leidžia manyti, kad dalis į Kauno kalėjimą uždarytų vilkijiečių žydų kaltinti tuo, jog sovietmečiu buvo komjaunuoliai, sovietiniai aktyvistai. Vilkijos policijos nuovados viršininkas Eduardas Migevičius 1941 m. liepos 8 d. nutarė suimti ir perduoti valstybės saugumo organams Miną Eglinaitę, Iserio (suinta 1941 m. birželio 23 d. 15 val.) įtariant, kad ji komunistinio režimo metu veikė kaip aktyvi komjaunuolė^{ix}. M. Eglinaitė per 1941 m. liepos 28 d. apklausą valstybės saugumo policijos Kauno apygardos valdininkui Kaziui Mikelioniui prisipažino, kad priklausė komunistinio jaunimo ir Mopro organizacijoms. Ji kalbėjo, kad į komjaunimo organizaciją įstojo 1940 m. vasarą. Komjaunimo organizacijos steigiamasis susirinkimas vyko Šaulių namuose. Ten buvo aiškinama, kad tie, kurie įstos į komjaunimą, gaus darbo – turės tarnybą ir bus lengviau pragyventi. Tokių pažadų suviliota ji įstojo į organizaciją. 1940 m. rudenį buvo paskirta pionierių vadove Vilkijos pradžios mokykloje. Pionierių buvo 48 nariai. Taip pat priklausė komjaunimo saviveiklos šokių brigadai. Komjaunimo nariai taip pat buvo Cilė Grosmanaitė, Chaja Misiankaitė, Niuta Eglinaitė, Merė Eglinaitė, Pesė Vilenčikaitė, Frida Gordonšteinaitė ir daugiau kitų^x. Kostas Audiejus, Stepo (32 m., katalikas), per 1941 m. rugpjūčio 8 d. apklausą K. Mikelioniui teigė, kad Vilkijos miestelio gyventojai C. Grosmanaitė, M. Eglinaitė, Leiba Vaisfeldas bolševikų laikais buvo komjaunuoliai. C.

Grosmanaitė kaip šnipė buvo specialiai siunčiama į Vilkijos valsčiaus savivaldybę. M. Eglinaite važinėdavo po apylinkes gastroliuodama, skleisdama propagandą. L. Vaisfeldas buvo bolševikų šnipas^{xi}. E. Migevičius 1941 m. liepos 8 d. nutarė suimti ir perduoti valstybės saugumo organams Izraelį Gempelį, Abromo įtariant tuo, kad jis komunistinio režimo metu aktyviai veikė kaip komjaunuolis. Pats kaltinamasis suimtas 1941 m. birželio 23 d. 14 val.^{xii} Valstybės saugumo policijos rajono viršininkas valdininkas K. Mikelionis 1941 m. liepos 26 d. nutarė pradėti kvosti partizanų suimtus Izraelį Gempelį, C. Grosmanaitę, M. Eglinaitę, Maušą Rabinavičių, Hiršą Fridlandą, Leibą Vaisfeldą, Abromą Grausmaną ir Jankelį Mijasnika kaip buvusius komjaunuolius^{xiii}. I. Gempelis savo narystę komjaunimo organizacijoje patvirtino^{xiv}. E. Migevičius 1941 m. liepos 9 d. priėmė nutarimą sumti H. Fridlandą, Mėjerio, įtariant, kad jis labai aktyviai veikė kaip komjanuolių vadas Vilkijoje. Nutarta laikyti savivaldybės areštiniėje iki tol, kol bus surinkta medžiaga^{xv}. Valstybės saugumo policijos Kauno apygardos valdininkas K. Mikelionis 1941 m. rugpjūčio 8 d. atliko kvotą. H. Fridlandas patvirtino, kad į komjaunimo organizaciją įstojo 1940 m., kai vyko steigiamasis susirinkimas. Jis teigė, jog turėjo daug darbo, todėl susirinkimuose nesilankydavo. Dalyvavo susirinkime, kuriame buvo svarstomas sporto sekcijos steigimas. Į ją įstojo, tačiau aktyviai nedalyvavo. Teigė, kad agitacijos nevedė ir lietuvių neterorizavo. Prisiminė, kad komjaunuoliai buvo Zojeris, Eglinas ir kiti^{xvi}. E. Migevičius 1941 m. liepos 11 d. nutarė suimti Maušą Giršą Rabinavičių, Zuselio, įtariant dalyvavus komunistiniame veikime. Nutarta laikyti jį vietos savivaldybės daboklėje; pažymėta, kad suimtas 1941 m. liepos 11 d. 9 val.^{xvii} Valstybės saugumo policijos Kauno apygardos valdininkas K. Mikelionis 1941 m. rugpjūčio 8 d. apklausė Antaną Rimkų, Stasio (38 m., Romos katalikas, gyv. Vilkijos mst. Bažnyčios g. 18). Jis davė parodymus, kad pažįsta I. Gempelį, M. Rabinavičių ir H. Fridlandą kaip labai pasižymėjusius komjaunuolius ir šnipus, kurie nakčia vaikščiojo po langais, klausė, ką kalba lietuviai ir skundė saugumui^{xviii}. Tą pačią dieną K. Mikelionis kvotė M. G. Rabinavičių. Šis prisipažino, kad priklausė komjaunimo organizacijai ir buvo eilinis jos narys. Į organizaciją įstojo 1940 m. vasarą. Teigė, jog dalyvaudavo susirinkimuose, kalbėjo, kad reikia įtraukti daugiau narių, tuomet aktyviai veikiant bus galima atidaryti sporto, saviveiklos ir meno sekcijas. Per Aukščiausiosios Tarybos rinkimus dalyvavo agitaciniame darbe Kvesų apylinkėje – rinkimų metu dalijo piliečiams balsavimo korteles. Sakė, kad neturėjo ryšių su NKVD pareigūnais ir jų nepažinojo. Taip pat teigė, kad lietuvių neterorizavo^{xix}. Policijos nuovada turėjo M. Rabinavičiaus 1940 m. spalio mėn. prašymą LSSR centrinei pašto valdybai. Prašyme rašoma (kalba netaisyta): „Kadangi Vilkijos miest. Kompart. Komitetas numato, kad pil. Rimkevičius tarnaujantis Vilkijos pašto įstaigoje yra Smetonos režimo pavaldinys ir jis turi būti iš valdiškos tarnybos paliuosuotas už savo nuožiūrą ir elgesio. Todėl prašau pašto valdybai kaipo bedarbis mane paskirti jo vietoje. Dėl mano

asmenybe paliūdią kompart. ir komjaunimo pažino ir prašau mane paskirti vietoj Rimevičiaus laiškanešiu. Priedai: kompartijos pažym., komjaunimo pažym. ir kompart. patvirtinimas apie Rimkevičių.^{xxx} Vilkijos policijos nuovados viršininkas E. Migevičius 1941 m. liepos 11 d. nutarė suimti ir laikyti vietos savivaldybės daboklėje Leibą Vaisfeldą, Šnėjerio (g. 1920 m), nes buvo įtariamas komunistine veikla ir ūkininkų terorizavimu^{xxi}. Per apklausą 1941 m. rugpjūčio 8 d. L. Vaisfeldas kalbėjo, kad į komjaunimo kuopelę įstojo 1940 m. ir lankėsi susirinkimuose. Neigė, kad dalyvavo agitaciniame darbe, kad terorizavo ūkininkus. Kaip komjaunimo organizacijos narius paminėjo Egliną, Zojerį ir Šlapoberskį^{xxii}. Duomenų analizė leidžia manyti, kad tarp suimtų 36 Vilkijos žydų, kurie 1941 m. liepos ir rugpjūčio buvo uždaryti į Kauno sunkiujų darbų kalėjimą, 12 buvo įtariami buvę sovietiniais aktyvistais.

Dalis 1941 m. birželio pabaigoje ir liepos mėn. suimtų žydų buvo sušaudyti Vilkijos valsčiaus teritorijoje. Yra žinių, kad 1941 m. birželio 28 d. prie Nemuno, maždaug 200 m atstumu nuo malūno, trys Vilkijos pagalbinės policijos būrio nariai sušaudė 3 žydus. Vieno žydo vardas buvo Icikas. Vienas iš sušaudytų žydų buvo komjaunuolis^{xxiii}. Taip pat esama žinių, kad Vilkijos karo komendanto Missenbaumo vertėjas 1941 m. liepos 21 d. įteikė S. Gudavičiui sąrašą žydų, kurie turi būti sušaudyti. Kitą dieną, t. y. liepos 22 d. S. Gudavičius su partizanais atvyko prie valsčiaus valdybos. Ten iš areštinės jie išsivedė 20 žydų vyrų ir 1 moterį, surikiavo aukas (jos buvo maždaug nuo 20 iki 30 m. amžiaus) ir pradėjo konvojuoti Jagminiškių kaimo link. Kaime konvojus sustojo prie kaimo gyventojų Jono Grigo ūkio. Ten baudėjai išrikiavo aukas į eilę ir patys išsirikiavo į eilę greta žydų. Po to baudėjai šaudė aukas pagal S. Gudavičiaus komandą „ugnis“. Žydai krito ant žemės negyvi, sužeistieji prašė, kad jų pasigailėtų. Pasibaigus šaudymui S. Gudavičius įsakė vienam kaimo gyventojui suorganizuoti nužudytųjų užkasimą. Duobkasiai iškasė maždaug 10 m ilgio, 1,5 m pločio ir 2 m gylio duobę ir sumetė į ją nužudytųjų kūnus, kurie buvo labai sudarkyti, greičiausiai dėl to, kad šaudyta sprogstamosiomis kulkomis^{xxiv}. Vienais duomenimis aukas šaudė 25–30^{xxv}, kitais – maždaug 30–35 partizanai^{xxvi}. Remiantis vidurkio principu galima daryti išvadą, kad Vilkijos pagalbinės policijos būrio nariai (apie 30 asmenų) sušaudė 21 žydą. Apibendrinant galima teigti, kad vokiečių karinės administracijos valdymo laikotarpiu Vilkijoje suimta ne mažiau kaip 60 žydų. Iš jų 24 asmenys 1941 m. birželio 28 d. ir liepos 22 d. sušaudyti Vilkijos valsčiaus teritorijoje, t. y. prie Nemuno netoli malūno ir ties Jagminiškių kaimu. Iš jų 36 žydai 1941 m. liepos ir rugpjūčio mėn. iš Vilkijos buvo išvežti į Kauną (liepos mėn. išvežti 6, rugpjūčio mėn. – 30 asmenų) ir uždaryti į sunkiujų darbų kalėjimą.

ⁱ Teismo 1944 m. spalio 11 d. posėdžio protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44463/3, l. 95.

-
- ⁱⁱ S. Gudavičiaus 1944 m. rugpjūčio 28 d. apklausos protokolas, *ibid.*, l. 17.
- ⁱⁱⁱ *Ibid.*, l. 18–19.
- ^{iv} Motelio Antovickio ir Abromo Bruko asmens byla, LCVA, f. R-731, ap. 1, b. 1627, viršelis, l. 1–5; b. 1816, viršelis, l. 1–5.
- ^v Joselio Karnausko asmens byla, *ibid.*, b. 2499, viršelis, l. 1–5.
- ^{vi} Abromo Tamšės asmens byla, *ibid.*, b. 3689, viršelis, l. 1–3.
- ^{vii} Kalinių asmens bylos, *ibid.*, b. 1818, viršelis, l. 1–3; b. 1819, viršelis, l. 1–3; b. 1864, viršelis, l. 1–3; b. 1997, viršelis, l. 1–3; b. 1998, viršelis, l. 1–3; b. 1996, viršelis, l. 1–3; b. 2053, viršelis, l. 1–3; b. 2074, viršelis, l. 1–3; b. 2072, viršelis, l. 1–3; b. 2073, viršelis, l. 1–3; b. 2103, viršelis, l. 1–3; b. 2207, viršelis, l. 1–3; b. 2114, viršelis, l. 1–3; b. 2164, viršelis, l. 1–3; b. 2163, viršelis, l. 1–3; b. 2208, viršelis, l. 1–3; b. 2209, viršelis, l. 1–3; b. 2517, viršelis, l. 1–3; b. 2616, viršelis, l. 1–3; b. 2910, viršelis, l. 1–3; b. 2906, viršelis, l. 1–3; b. 2915, viršelis, l. 1–3; b. 2948, viršelis, l. 1–3; b. 3254, viršelis, l. 1–3; b. 3255, viršelis, l. 1–3; b. 3256, viršelis, l. 1–3; b. 3609, viršelis, l. 1a–3; b. 3821, viršelis, l. 1a–3; Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo budinčio valdininko suimtųjų kalinių registracijos knyga. 1941 m. nuo liepos 12 d. (knygoje nurodyta, kad žydas Vaisfeldas Leiba, Šnejerio, į kalėjimą uždarytas 1941 m. rugpjūčio 8 d.), *ibid.*, ap. 4, b. 10, l. 118 a. p.
- ^{viii} Kalinių asmens bylos, *ibid.*, ap. 1, b. 2498, viršelis, l. 1–4; b. 3231, viršelis, l. 1–5; b. 3548, viršelis, l. 1–4.
- ^{ix} Vilkijos policijos nuovados 1941 m. liepos 8 d. nutarimas, *ibid.*, f. R-972, ap. 1, b. 50, l. 1.
- ^x Įtariamios M. Eglinaitės 1941 m. liepos 28 d. kvotos protokolas, *ibid.*, l. 2.
- ^{xi} Liudininko K. Audiejaus 1941 m. rugpjūčio 8 d. kvotos protokolas, *ibid.*, l. 3.
- ^{xii} Vilkijos policijos nuovados viršininko 1941 m. liepos 8 d. nutarimas, *ibid.*, b. 39, l. 1.
- ^{xiii} Valstybės saugumo policijos Vilkijos rajono valdininko K. Mikelionio 1941 m. liepos 26 d. nutarimas, *ibid.*, l. 2.
- ^{xiv} Įtariamojo I. Gempelio 1941 m. liepos 27 d. kvotos protokolas, *ibid.*, l. 4.
- ^{xv} Vilkijos policijos nuovados viršininko 1941 m. liepos 9 d. nutarimas, *ibid.*, b. 120, l. 2.
- ^{xvi} 1941 m. rugpjūčio 8 d. kvotos protokolas, *ibid.*, l. 1.
- ^{xvii} Vilkijos policijos nuovados 1941 m. liepos 11 d. nutarimas, *ibid.*, b. 95, l. 1.
- ^{xviii} Liudininko A. Rimkaus 1941 m. rugpjūčio 8 d. protokolas, *ibid.*, l. 2.
- ^{xix} Įtariamojo M. Rabinavičiaus 1941 m. rugpjūčio 8 d. kvotos protokolas, *ibid.*, l. 2.
- ^{xx} M. Rabinavičiaus (gyv. Vilkijos m. Kreivoji g-vė 24) 1940 m. spalio mėn. prašymo LSSR Centrinei pašto valdybai nuorašas, *ibid.*, l. 4.
- ^{xxi} Vilkijos policijos nuovados 1941 m. liepos 11 d. nutarimas, *ibid.*, b. 30, l. 1.

---

^{xxii} Įtariamojo L.Vaišfeldo 1941 m. rugpjūčio 8 d. kvotos protokolas, *ibid.*, l. 2.

^{xxiii} S. Kalvaičio 1944 m. lapkričio 3 d., D. Danilevičiaus 1944 m. lapkričio 4 d. apklausų protokolai, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 27754/3, l. 127–127 a. p., 130.

^{xxiv} J. Dailydės 1944 m. spalio 12 d. ir 18 d., P. Baltrušaičio 1944 m. lapkričio 3 d., J. Dailydės ir P. Baltrušaičio 1944 m. lapkričio 10 d. akistatos protokolas, teismo posėdžio 1944 m. gruodžio 23 d. protokolas, S. Gudavičiaus 1944 m. rugpjūčio 7 d. ir 28 d., B. Bugvilos 1944 m. rugsėjo 23 d., Petro Večegovskio 1944 m. rugsėjo 23 d. apklausų protokolai, teismo posėdžio 1944 m. spalio 11 d. protokolas, *ibid.*, l. 14 a. p., 27 a. p., 119–120, 142 a. p.–143, 196; b. 44463/3, l. 9–10 a. p., 19–21, 44, 47–48, 95–96.

^{xxv} J. Dailydės 1944 m. spalio 12 d., P. Baltrušaičio 1944 m. lapkričio 3 d. apklausų protokolai, *ibid.*, b. 27754/3, l. 14 a. p., 119 a. p.

^{xxvi} J. Dailydės 1944 m. spalio 17 d. apklausos protokolas, *ibid.*, l. 22.